

A 2008-as pénzügyi válság

Alain de Benoist

Fordította: Gazdag István

Gyakran mondják, hogy a kapitalizmus a válság szinonimája, hogy az általa kiprovokált válságokból táplálkozik, vagy hogy az „adaptációs képessége” határtalan, amivel azt akarják érzékeltetni, hogy a kapitalizmus elpusztíthatatlan. Valójában meg kell különböztetni a ciklikus, konjunkturális válságokat (ismerjük a híres Kondratieff-ciklusokat) és a rendszerbeli, szerkezeti válságokat (mint amelyekre 1870 és 1893 között, az 1929-es nagy „depresszió” idején vagy 1973 és 1982 között került sor, amikor a strukturális munkanélküliség kezdett megjelenni a nyugati országokban).

A jelenlegi pénzügyi válsággal kétségtelenül egy ciklikus válság előtt állunk, amely a rendszer egészének logikai helytállóságával és dinamikus összefüggésével való szakításnak felel meg. Az 1987-es részvénytőzsi krízis, az 1991-es amerikai recesszió és az internetes buborék 2001-es kipukkanása után ez a válság nyilvánvalóan a legsúlyosabb, amelyet a világ az utóbbi harminc évben megismert.

Az emberek többsége nem nagyon érti, hogy mi történik. Éveken keresztül magasztalták nekik az „amerikai modellt” érdemeit és a „boldog globalizáció” jótéteményeit. Most azt látják, hogy az amerikai modell összeomlik, a globalizáció pedig növeli a társadalmi nyomort. A központi bankok látványa, amelyek az Egyesült Államokban is, Európában is dollár és euró százmilliárdokat pumpáltak a pénzpiacokba, gondolkodóba ejti őket: honnan jön ez a pénz? A bizonytalankodást az is táplálja, hogy úgy tűnik, mintha senki sem tudná igazán, hogy mit lehet tenni – a politikusok többségét is beleértve. Végül is az emberek azon tanakodnak, hogy ez a krízis vajon előre látható volt, vagy sem. Ha igen, miért nem tettek semmit előbb? Ha nem, akkor ez nem annak a jele, hogy már senki sem ellenőrzi az örült rohanásba lendült pénzügyi rendszert?

Tulajdonképpen a kapitalista rendszer, a liberális globalizáció és az amerikai hegemonia hármasságával állunk szemben, magyarázatként pedig leggyakrabban az amerikai háztartások eladósodására hivatkoznak, az ingatlan jelzáloghitelek révén. Csak azt felejtik el elmondani, hogy miért adósodtak el.

A kapitalizmus története harmadik hullámának megfelelő „turbókapitalizmus” egyik fő jellemvonása a globalizált pénzpiacok totális uralma, amely megnöveli a tőkés, különösen a részvényesek hatalmát, akik ma a tőzsdén jegyzett cégek valódi tulajdonosai. A befektetések minél gyorsabb és minél jövedelmezőbb megtérülésében érdekelt részvényesek a fizetések csökkentésére és a termelés olyan országokba való áttelepítésére („delokalizáció”) törekednek, amelyekben a termelékenység nagyon alacsony munkabérekhez társul. Ennek eredményeként a hozzáadott érték mindenhol inkább a tőkejövedelmet gyarapítja, mintsem a munkajövedelmet, a munkabér-defláció pedig a többség vásárlóerejének csökkenése vagy stagnálása és a fizetőképes kereslet globális csökkenése által fejeződik ki.

A tőke-forma jelenlegi stratégiája tehát a munkabérek fokozatos leszorítása, a munkapiac ingatagságának súlyosbítása, ily módon a népi osztályok és a középosztályok viszonylagos elszegényedését okozva, amelyeknek életszínvonaluk fenntartása reményében nincs más választásuk, mint az eladósodás, noha vásárlóerejük csökken.

A háztartásoknak folyó kiadásaik fedezésére vagy ingatlanvásárlásra ajánlott kölcsönök lehetősége a háború utáni kapitalizmus egyik legnagyobb pénzügyi újítása. A gazdaságokat akkor a hitelkönnyítéseken alapuló, mesterséges kereslet stimulálta. Amerikában ezt a tendenciát az 1990-es évek óta egyre kedvezőbb hitelfeltételek megteremtésével bátorították (0 százalékhoz közelítő önrész), tekintet nélkül a hitelfelvevő fizetőképességére. Így próbálták kompenzálni a fizetőképes kereslet csökkenését, amelyet a hiteligézet felhevülése okozott. Más szóval, a hiteleken keresztül ösztönözték a fogyasztást, mivel a vásárlóerő növelésével nem tudták azt ösztönözni. A tőketulajdonosok számára ez volt az egyedüli módszer, hogy új megtérülési forrásokat találjanak, akár meggondolatlan kockázatok árán is.

Ebből ered az amerikai háztartások szédületes eladósodása, amelyek már régóta többet fogyasztanak, mint amennyit megtakarítanak (noha az USA lakosságának 17 százaléka már nélkülöz mindenféle szociális juttatást). Manapság az amerikai háztartások kétszer annyira eladósodottak, mint a francia háztartások, és háromszor annyira, mint az olaszok. Eladósodottságuk gyakorlatilag ugyanannyi, mint az Egyesült Államok teljes GDP-je. Minekutána a „kötvényesítés” révén spekulációra használták ezeket a „rohadt hiteleket”, ami lehetővé tette a hitelszféra nagy szereplőinek, hogy megszabaduljanak adósaik fizetőképtelenségének kockázataitól, készpénzzé téve azokat. A „kötvényesítés”, amely a háború utáni kapitalizmus egy másik jelentős újítása, abból áll, hogy kötvényeknek mondott szeletekre vágják az egy adott bank vagy hitelintézet által nyújtott hiteleket, azután eladják ezek összegét, vagy is a kockázatot (!) a befektetési alapok világához tartozó más pénzügynököknek. Ily módon egy óriási hitelpiac jön létre, amely egyúttal egy kockázati piac is. A jelenlegi válságot ennek az összeomlása okozta.

Ez a krízis ugyanakkor a liberális globalizáció krízise is. Az amerikai jelzáloghitelválság brutális átterjedése az európai piacokra a fináncsőke boszorkánymesterei által kitalált és megvalósított globalizáció közvetlen gyümölcse. Elsődleges okán túlmenően annak a négy évtizede tartó piaci szabályozatlanságnak a következménye, amelyet a liberális receptek szerinti globalizált gazdasági modell követelt meg. Ténylegesen ugyanis a dereguláció ideológiája tette lehetővé az amerikai eladósodást, ahogyan a mexikói (1995), az ázsiai (1997), az orosz (1998) és az argentin (2001) válságok hátterében is ez áll. Másrészt a globalizáció teremtett meg egy olyan helyzetet, amelyben a nagy válságok immár csaknem azonnal továbbterjednek – „vírusos” módon, mondta volna Jean Baudrillard – a földgolyó egészére. Az amerikai válság ezért sújtotta ilyen gyorsan az európai pénzpiacokat, az összes következménnyel együtt, amelyeket egy hasonló lökeshullám kiválthat egy olyan pillanatban, amikor az amerikai gazdaság éppúgy, mint az európai, a recesszió, sőt a depresszió határán evickélt.

Ebből a szempontból igencsak komikus azt látni, hogy azok, akik szüntelenül a „láthatatlan kéz” érdemeit és az „önszabályozó” piac erejéit magyarázták („a piaccal a piacnak kell foglalkozni”, olvashattuk rendszeresen a Financial Timesban), most a közhatalomhoz futnak, hogy a feltőkésítésüket vagy tényleges államosításukat kérik. A liberális hipokrízis régi elve:

magánosítsuk a hasznot, társadalmasítsuk a veszteséget!

E tekintetben a Fannie Mae és a Freddie Mac, az amerikai jelzálogpiac két óriásának tényleges államosítása igazi precedens. Miközben 1929-ben az amerikai kormány elkövette azt a tévedést, hogy a válságkezelést a Rockefeller által igazgatott „bankárszindikátusra” bízta, ma Henry Paulson pénzügyminiszter és Ben Bernanke, a Fed (amerikai jegybank) elnöke úgy döntött, hogy államosítják a leginkább fenyegetett pénzintézeteket. Ez egyedülálló döntés volt az Egyesült Államok történetében Ronald Reagan korszaka óta, és a Fed egész történetének valaha végrehajtott legradikálisabb beavatkozása volt a magánpénzvilágba.

Akár a realitás elvének a brutális visszatérését is láthatjuk ebben az intézkedésben, amely ugyanakkor a liberális ideológia egyik legitimációs elvének az összeomlását jelentette (a közszférának sohasem szabad kölcsönhatásba kerülnie a piaci mechanizmusokkal, mert különben csökkenti annak a hatékonyságát).

Nem szabad szem elől téveszteni, hogy e világválság forrása az Egyesült Államokban található, vagyis egy olyan országban, amelynek feneketlen költségvetési hiánnyal, szüntelenül növekvő külső adóssággal és kolosszális kereskedelmi deficittel kell szembenéznie. Egy évtizede már az amerikai gazdaság motorja nem a valóságos termelés, hanem az adósság expanziója és a dollár világalalmából következő monetáris jövedelem. A teljes eladósodás összege (közszféra + háztartások + vállalatok adóssága) ma 13 ezer milliárd dollárt képvisel, azaz a teljes nemzeti össztermék (GDP) 410 százalékát – és a Paulson-terv elfogadása még tovább fogja növelni a deficitet.

Márpedig a jelenlegi krízis mindenképpen hozzájárul majd a dollár iránti bizalom erodálásához, amely valószínűleg tovább fog veszíteni értékéből. Az a tény, hogy a dollár egyszerre nemzeti pénzeszköz és nemzetközi elszámolási egység, amelyet ráadásul 1971 óta megszabadítottak az arannyal való minden kapcsolattól, sokáig lehetővé tette az Egyesült Államoknak, hogy hangoztassa és nyomatékosítsa a hegemoniáját, miközben kolosszális deficiteket halmozott fel. Az amerikaiak számára abból állt az eljárás, hogy adóssághótvényeiket szisztematikusan tőkefőlösleggel rendelkező országokba exportálták.

A jövőben döntő fontosságú tényező lesz azoknak a nagy, főleg ázsiai köz- és magánalapoknak a nyugtalanága, amelyek jelentős mennyiségű amerikai közhótvényt (kincstárjegyet stb.) birtokolnak, tehát az USA hitelezői.

Jelenleg a külföldi teljes devizatartalék 70 százalékát dollárban őrzik a világon, ennek a pénztömegnek azonban már régóta a legkisebb kapcsolata sincs az amerikai gazdaság valódi méretével. Az elkövetkező években egyáltalán nem elképzelhetetlen, hogy az olajexportáló országok lassanként elhagyják a dollárt az euróért. Hosszú távon ez a helyzet odáig vezethet, hogy olyan országok, mint Kína és Oroszország, nemzetközi pénzügyi felelősségre tartanak igényt, sőt összefognak egy, a jelenlegi nemzetközi pénzügyi renchez képest alternatív terv kidolgozásáért. Tavaly tavasszal Soros György köntörfalazás nélkül megmondta, hogy „a világ a dollár korszakának a vége felé rohan”.

Ma azt bizonygatják, hogy elég, ha „szabályozzák” vagy „moralizálják” a rendszert, hogy elkerüljük az ilyen fajta válságokat. A politikusok, kezdve a francia elnökkel és miniszterelnökkel, a „pénzvilág eltévelyedéséről” beszélnek, miközben mások a bankárok „felelőtlenségét” ostorozzák, ily módon azt sugallva, hogy a krízis csupán a szabályozás

elégtelenségének köszönhető, és az „átlátszóbb” gyakorlathoz való visszatérés lehetővé tenné egy kevésbé ragadozó kapitalizmus színre lépését. Ez kétszeresen is tévedés. Először is azért, mert éppen a tőke hatékonyságának válságával szembeni politikák gyöngesége nyitotta meg az utat a pénzügyi rendszer totális liberalizációjához. Azután és különösen azért, mert ez magának a kapitalizmus természetének a nem ismerése. „A tőke minden korlátozást nyűgnek érez”, mondta már Karl Marx. A tőkefelhalmozás logikája a korlátlanág, minden korlát elutasítása, a világ ésszerűsítése a kalmár ráció által, minden érték áruvá alakítása – a Gestell, amelyről Heidegger beszélt.

Persze szükség volt a Paulson-terv elfogadására, de kétségtelenül perverz hatásai lesznek. Ha ugyanis a csőd szélén álló bankokat és nagyvállalatokat eleve biztosítják a közhatalom pénzügyi támogatásáról, ez közvetett biztatás lesz arra, hogy ugyanezek a működési zavarok ismét bekövetkezzenek, ily módon újabb spekulatív krízisekbe torkollva.

Azonnalra az jellemző, hogy sem a központi bankoktól származó tőkeinjekció, sem a Paulson-terv elfogadása nem váltotta ki a remélt pozitív reakciót a piacok részéről. Ez világos bizonyítéka egy tisztán monetáris politika korlátainak. (...)

Dominóhatásként a krízis idővel vajon elvezethet az összes gazdasági tényező láncszerű fizetésképtelenségéhez, tehát az egész globális pénzrendszer összeomlásához? Még nem tartunk itt. Lehetséges, hogy az utóbbi hetekben hozott intézkedések alkalmasak arra, hogy megakadályozzák a pénzrendszer teljes összeomlását, de a legjobb esetben is a gazdasági válság el fog húzódni, recesszióval (sőt akár depresszióval) az USA-ban, és a növekedés nagyon erős lelassulásával Európában, ami kiválthatja a munkanélküliség növekedését. Ebből a profitok jelentős csökkenése következne, ami elkerülhetetlenül ki fog hatni a piacokra és a tőzsdei árfolyamokra. Ellentétben azzal, amit gyakran mondanak, a spekulatív és a reálgazdaság közötti kapcsolat igenis valóságos. A vállalkozások ugyanis a bankrendszertől függnnek, már csak a beruházásaikhoz szükséges hitel miatt is. Márpedig a krízis következtében az ingatlanból eredő rossz hitelek által törékennyé vált bankok ma brutálisan csökkentik a hiteleiket. Nem sokáig váratnak majd magukra a politikai és társadalmi következmények sem. A nehézségek csak most kezdődnek.